

چالش‌های پیش‌روی سرمایه‌گذاری و راهکارهای رفع آنها

دکتر سیدمحمد رضا سیدنورانی*

صمد عزیزنژاد**

این مقاله موانع پیش‌روی تولید و سرمایه‌گذاری را مورد ارزیابی قرار می‌دهد. در این باره ابتدا روند سرمایه‌گذاری کل کشور به تفکیک خصوصی و دولتی بررسی شده و وضعیت بازار سرمایه (بورس اوراق بهادار) به‌عنوان بخشی از بازارهای مالی مورد تحلیل قرار گرفته است. نتایج حاصل از تحقیق نشان می‌دهد موانع قانونی (نظیر اخذ مجوز و مراحل اجرای طرح)، ریسک (نظیر ریسک اقتصادی، سیاست‌گذاری و سیاسی)، عدم شفافیت در بورس، ساختار سود بانکی و حجم بالای سرمایه‌گذاری دولت مهم‌ترین موانع پیش‌روی سرمایه‌گذاری از بعد داخلی و خارجی هستند. در نهایت با توجه به مسائل فوق و همچنین وضعیت خاص اقتصاد ایران، راهکارهایی برای برون‌رفت از این چالش‌ها ارائه شده است.

کلیدواژه‌ها: سرمایه‌گذاری، بورس اوراق بهادار، ریسک، نرخ سود، قوانین و راهکارها

۱. مقدمه

سرمایه‌گذاری یکی از مهم‌ترین عوامل مؤثر در رشد و توسعه اقتصادی هر کشور محسوب می‌شود و افزایش تولید و درآمد ملی، ارتقای بهره‌وری، توسعه صادرات و گسترش اشتغال در سطح جامعه، مستلزم رشد مداوم و افزایش تشکیل سرمایه است. البته تصمیم‌گیری در خصوص تولید، سرمایه‌گذاری و اشتغال تا حد زیادی به امنیت

* عضو هیات علمی دانشکده اقتصاد، دانشگاه علامه طباطبایی.

E-mail: Nurani@atuac.ir

** کارشناس ارشد توسعه اقتصادی و برنامه‌ریزی.

E-mail: Saza291@yahoo.com

حقوق مالکیت، هزینه‌های بالقوه - که بوسیله قوانین و مقررات به بنگاه تحمیل می‌شود - ، میزان فساد اداری و همچنین کیفیت زیرساخت‌ها بستگی دارد. تمامی این موارد بخشی از فضا و شرایطی هستند که فرصت‌ها و انگیزه‌های پیش‌روی بنگاه را شکل می‌دهند^۱. در کشور ما بخشی از سرمایه‌گذاری‌های سالانه به بخش دولتی مربوط است که این خود از یک طرف تابعی از سطح درآمدهای عمومی و دارایی‌های سرمایه‌ای و از طرف دیگر تابعی از سطح هزینه‌های عمومی است که با تغییر آن‌ها، سرمایه‌گذاری‌های دولتی نیز دچار نوسان می‌شود. قسمت دیگری از سرمایه‌گذاری‌ها نیز به وسیله بخش خصوصی انجام می‌شود که خود مستلزم فراهم بودن شرایطی از جمله امنیت سرمایه‌گذاری، بازدهی قابل قبول و تأمین مالی اعتبارات مورد نیاز است. به‌منظور تحقق رشد اقتصادی سالانه پیش‌بینی شده در برنامه‌های پنج‌ساله توسعه، ضروری است سرعت رشد کل سرمایه‌گذاری در کشور نسبت به تولید ناخالص داخلی افزایش یابد.

البته باید در نظر گرفت که نقش بنگاه‌ها در جامعه تا حد زیادی به فضای کسب و کار و عوامل مشخص منطقه‌ای وابسته است، این عوامل انگیزه‌ها و فرصت‌هایی را شکل می‌دهند تا بنگاه‌ها به صورت کارآمد سرمایه‌گذاری نموده، ایجاد اشتغال کرده و گسترش یابند. بنابراین سیاست‌های دولت و رفتار آن در شکل‌دهی فضای کسب و کار نقش مهم و کلیدی دارد. در حالی که تأثیر دولت بر عوامل جغرافیایی محدود است؛ اما تأثیر آن در برقراری امنیت حقوق مالکیت، قوانین و مقررات، سیستم‌های مالیاتی، عرضه زیرساخت‌ها، کارکرد بازارهای کار و سرمایه و کنترل فساد حائز اهمیت است^۲. مقاله حاضر در راستای ارزیابی چالش‌های فراروی سرمایه‌گذاری در بخش تولید و ارائه راهکارهایی برای رفع این موانع، تهیه و تدوین شده است.

۲. روند کلی سرمایه‌گذاری اصلی در ایران طی چند دهه گذشته

سرمایه‌گذاری یکی از ارکان اصلی و مؤثر در رشد و توسعه اقتصادی هر کشور محسوب می‌شود و مؤلفه‌های دیگر از جمله افزایش درآمد ملی، ارتقای بهره‌وری، توسعه صادرات و دستیابی به سطح مطلوبی از اشتغال و عوامل تولید در سطح جامعه، مستلزم رشد مداوم و

1. Burgess R., and Tony R., Towards a Microeconomics of Growth, 2003, p.58.

2. World Bank, "The Economic indexes of countries, 2005, p.95.

افزایش تشکیل سرمایه است.^۱ از طرف دیگر رشد سرمایه‌گذاری در هر دوره، باعث افزایش تولید در دوره‌های بعدی شده و کاهش سرمایه‌گذاری‌های جدید، مشکلات بیکاری را در سال‌های آتی تشدید می‌کند. متأسفانه در دو دهه گذشته، آن طور که باید بستر مطلوبی برای تشویق سرمایه‌گذاری در کشور فراهم نشده که این امر در کاهش سطح سرمایه‌گذاری مؤثر بوده است. برخی از دلایل کاهش سطح سرمایه‌گذاری عبارتند از:

۱. ساختار سنتی تولید،
 ۲. تخصیص غیر بهینه منابع دولتی،
 ۳. طولانی بودن غیرمعارف زمان به بهره‌برداری رسیدن طرح‌های سرمایه‌گذاری،
 ۴. سرمایه‌گذاری ناکافی،
 ۵. از دست دادن فرصت‌های اقتصادی بین‌المللی،
 ۶. نبود ثبات مناسب اقتصادی و سیاسی،
 ۷. وجود فضای پرتنش منطقه‌ای و بین‌المللی،
 ۸. واقعی نبودن قیمت کالاها و خدمات،
 ۹. چیره شدن فضای غیرشفاف ناشی از پرداخت یارانه‌ها،
 ۱۰. وجود پدیده قاچاق - که موجب فراوانی کالاهایی با قیمت پایین‌تر از کالاهای تولیدی مشابه داخلی و در نتیجه کاهش انگیزه توسعه ظرفیت‌های تولید و یا سرمایه‌گذاری‌های جدید می‌شود،
 ۱۱. تزریق پول به‌عنوان راه‌حل ایجاد اشتغال به جای انجام سرمایه‌گذاری‌های برخوردار از توجیه اقتصادی، اجتماعی و فنی،
 ۱۲. انحصاری بودن بسیاری از فعالیت‌های تولیدی و توزیعی که در اختیار دولت است،
 ۱۳. گسیختگی از بازارهای رقابتی بین‌المللی،
 ۱۴. دخالت دولت در قیمت‌گذاری کالاها و ایجاد نهادهای تنبیهی برای کنترل قیمت‌ها،
 ۱۵. عدم امکان شناسایی فرصت‌های نسبی کشور در تولید کالاها و صادرات،
 ۱۶. نبود زمینه‌های کارآمد و کافی برای تعامل و همگرایی‌های بین‌المللی.
- علاوه بر این موارد، در شرایط غیررقابتی بازار پول، بالا بودن نرخ سود تسهیلات اعطایی در بازار رسمی (نظام بانکی) و اعطای بخش عمده تسهیلات ارزان‌قیمت نظام بانکی

۱. محمدحسین حسین‌زاده بحرینی، «عوامل مؤثر بر امنیت سرمایه‌گذاری در ایران»، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، دو فصلنامه علمی - تخصصی جستارهای اقتصادی، سال اول، شماره ۲، سال ۱۳۸۳، صص ۱۰۹ و ۱۲۲.

به مؤسسات و شرکت‌های دولتی، نهادها و بنیادهای صاحب‌نفوذ، صاحبان واحدهای تولیدی ناگزیرند که وجوه مورد نیاز خود را از طریق سودهای سنگین و شرایط دشوار بازار غیررسمی پول تأمین کنند. هر واحد تولیدی برای خرید مواد اولیه، لوازم یدکی، هزینه راه‌اندازی و نگهداری ماشین‌آلات، پرداخت حقوق و دستمزد، مالیات‌ها، حقوق و عوارض دولتی و شهرداری‌ها و بازپرداخت تعهدات سررسید شده، به نقدینگی و وجوهی نیاز دارد تا بتواند به فعالیت‌های خود ادامه دهد. از آن‌جا که اکثر سرمایه‌گذاران داخلی با رویکرد روزمرگی فقط به فکر تکمیل و راه‌اندازی واحدهای تولیدی خود هستند و برای ادامه منطقی تولید برنامه‌ریزی راهبردی میان‌مدت یا بلندمدتی ندارند، پس از تکمیل واحدها با مشکل نقدینگی مواجه شده و در صورت عدم تأمین آن قادر به ادامه فعالیت‌های خود نیستند.

سرمایه‌گذاری‌های بخش دولتی که عمدتاً با استفاده از منابع مالی بین‌المللی، استقراض خارجی و استفاده از اعتبارات بانکی ارزان‌قیمت از طریق افزایش حجم پول و بدون تکیه بر پس‌انداز صورت گرفته، از نظر منابع همواره با محدودیت‌هایی روبه‌رو بوده است. همچنین افزایش نرخ رشد پایه پولی و نقدینگی و در نتیجه افزایش نرخ تورم، باعث افزایش نااطمینانی و عدم ثبات اقتصادی گردیده و موجب شده است تا نقدینگی موجود در بخش خصوصی از فعالیت‌های سرمایه‌گذاری تولیدی و بلندمدت به سمت خرید و فروش کالاهای مصرفی بادوام و فعالیت‌های سفته‌بازی سودآور در کوتاه‌مدت سوق یابد. از طرف دیگر با توجه به نسبت تشکیل سرمایه‌گذاری ثابت ناخالص (سرمایه‌گذاری کل) به تولید ناخالص داخلی^۱ می‌توان دریافت که نسبت مذکور از ۴۲/۳ درصد در سال ۱۳۶۳ به ۲۴ درصد در سال ۱۳۷۳ کاهش یافته و در ادامه این نسبت به ۳۶/۲ درصد در سال ۱۳۸۳ رسیده است. بنابراین در می‌یابیم که در دو دهه قبل سرمایه‌گذاری در کشور تغییرات و نوسانات زیادی داشته است. برای مثال نسبت مذکور در سال ۱۳۷۹ در مقایسه با سال ۱۳۷۸ افزایش، و در سال ۱۳۸۰ نسبت به سال ۱۳۷۹ کاهش یافته است.

۱. در صورتی که نسبت تشکیل سرمایه‌گذاری ثابت ناخالص به تولید ناخالص داخلی همراه با رشد و بهره‌وری باشد، بیانگر تأثیرگذاری سرمایه‌گذاری کل در تولید بوده و با افزایش نسبت مذکور سهم سرمایه‌گذاری در تولید ناخالص داخلی و رشد اقتصادی افزایش یافته و موجب کاهش بیکاری می‌شود و از طرف دیگر به دلیل افزایش تولید، سطح عمومی قیمت‌ها کاهش می‌یابد.

جدول ۱. روند سرمایه‌گذاری‌های خصوصی و دولتی در کشور طی سال‌های ۱۳۶۳-۱۳۸۲
(سال پایه ۱۳۷۶)

(۱۰۰=۱۳۷۶) (میلیارد ریال)

نسبت سرمایه‌گذاری کل به تولید ناخالص داخلی (درصد)	سرمایه‌گذاری بخش دولتی		سرمایه‌گذاری بخش خصوصی		کل سرمایه‌گذاری		سال
	به قیمت ثابت (۲)	به قیمت جاری	به قیمت ثابت (۱)	به قیمت جاری	به قیمت ثابت	به قیمت جاری	
۴۲/۳	۲۴۲۷۱/۳	۱۲۶۱/۸	۶۳۹۵۱/۳	۱۸۳۴/۱	۸۸۲۲۲/۶	۳۰۹۵/۹	۱۳۶۳
۲۳/۳	۲۱۴۳۲/۷	۱۰۸۶/۷	۴۹۴۴۷/۱	۱۶۷۲/۳	۷۰۸۸۰/۸	۲۷۹۵/۹	۱۳۶۴
۳۱/۰	۲۴۴۳۱/۷	۱۰۹۳/۸	۳۵۴۸۴/۸	۱۴۰۰/۵	۵۹۹۱۶/۵	۲۴۹۴/۳	۱۳۶۵
۳۰/۵	۱۹۶۶۵/۰	۱۱۰۰/۳	۳۸۷۶۳/۱	۱۵۶۲/۱	۵۸۴۲۸/۱	۲۶۶۲/۴	۱۳۶۶
۲۵/۹	۱۲۱۲۹/۲	۱۲۰/۲	۳۳۷۹۷/۱	۱۷۵۵/۶	۴۶۹۳۶/۳	۲۹۵۶/۸	۱۳۶۷
۲۶/۳	۱۲۴۱۴/۰	۱۴۲۴	۳۸۰۰۴/۳	۲۲۸۵/۲	۵۰۴۱۸/۳	۳۷۰۹/۲	۱۳۶۸
۲۶/۳	۱۸۳۳۶/۰	۲۶۱۶/۲	۳۹۰۶۴/۶	۳۰۴۶/۴	۵۷۴۰۰/۶	۵۶۶۲/۶	۱۳۶۹
۲۴/۳	۲۰۰۶۸/۹	۴۲۴۰/۱	۶۳۹۴۷/۱	۶۶۰۳/۹	۸۴۰۱۶	۱۰۸۴۴/۰	۱۳۷۰
۲۱/۸	۲۴۴۶۷/۵	۶۰۰۲/۶	۵۶۶۲۲/۷	۸۶۳۷/۷	۸۱۰۹۰/۲	۱۴۶۴۰/۰	۱۳۷۱
۲۸/۱	۳۶۴۹۶/۰	۹۹۷۰/۷	۳۶۲۳۳/۳	۱۰۶۸۶/۷	۷۲۷۲۹/۳	۲۰۶۵۷/۴	۱۳۷۲
۲۴/۰	۳۲۲۹۴/۷	۱۲۳۴۹/۲	۳۰۰۹۵/۱	۱۶۵۰۳/۹	۶۲۳۸۹/۸	۲۹۸۵۳/۱	۱۳۷۳
۲۲/۳	۲۹۸۳۲/۰	۱۸۷۷۹/۲	۲۹۷۲۸/۲	۲۲۷۳۱/۸	۵۹۵۶۰/۲	۴۱۵۱۱/۰	۱۳۷۴
۲۶/۲	۳۲۸۷۸/۵	۲۷۰۳۹/۷	۴۱۵۸۶/۹	۳۳۴۹۴/۶	۷۴۴۶۵/۴	۶۰۵۳۴/۳	۱۳۷۵
۲۸/۷	۳۰۳۶۶/۰	۳۰۳۶۶/۸	۵۳۳۹۸/۵	۵۳۳۹۸/۵	۸۳۷۶۴/۵	۸۳۷۶۴/۵	۱۳۷۶
۲۸/۸	۲۹۵۰۵/۱	۴۴۰۰۰/۸	۵۶۹۸۰/۰	۵۰۲۸۶/۱	۸۶۴۸۵/۱	۹۴۲۸۶/۹	۱۳۷۷
۳۰/۰	۳۴۲۳۶/۰	۴۵۴۰۷/۰	۵۷۲۶۹/۰	۷۸۷۹۶/۰	۹۱۵۰۵/۰	۱۲۴۲۰۲/۰	۱۳۷۸
۲۹/۸	۳۳۵۹۸/۰	۵۱۵۵۷/۰	۶۱۶۷۱/۰	۱۰۱۹۰۵/۰	۹۵۲۶۷/۰	۱۵۳۴۶۲/۰	۱۳۷۹
۳۲/۹	۳۵۸۲۰/۰	۵۸۹۸۱/۰	۷۲۹۴۲/۰	۱۲۹۰۱۹/۰	۱۰۸۷۶۲/۰	۱۸۷۹۹۹/۰	۱۳۸۰
۳۴/۳	۴۰۸۰۴/۰	۹۸۵۹۹/۰	۸۱۰۲۲/۰	۱۶۳۹۸۹/۰	۱۲۱۸۲۶/۰	۲۶۲۵۸۸/۰	۱۳۸۱
۳۵/۵	۴۴۲۰۶/۰	۱۱۹۳۸۴/۰	۹۰۷۶۳/۰	۱۹۹۴۳۶/۰	۱۳۴۹۷۱/۰	۳۱۸۸۲۰/۰	۱۳۸۲
۳۶/۲	۴۱۹۲۳/۰	۱۳۴۶۱۵/۰	۱۰۲۴۳۶/۰	۲۶۷۱۵۰/۰	۱۴۴۳۵۹/۰	۴۰۱۷۶۵/۰	۱۳۸۳

مأخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، گزارش اقتصادی و ترازنامه، سال‌های مختلف.

حال اجزای سرمایه‌گذاری بخش‌های دولتی و خصوصی مورد ارزیابی قرار می‌گیرد که در این‌جا رشد سرمایه‌گذاری در ماشین‌آلات به نوعی نشان‌دهنده افزایش سرمایه‌گذاری است. چنانچه از آمار جدول (۲) می‌توان استنباط نمود، سهم سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در ماشین‌آلات از ۷۹/۹ درصد در ابتدای برنامه اول توسعه (۱۳۶۸) به ۵۴/۳ درصد در ابتدای برنامه دوم (۱۳۷۳) و از ۷۸/۱ درصد در ابتدای برنامه سوم (۱۳۷۸) به ۸۴/۷ درصد در ابتدای برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۳) رسیده است. لذا سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در ماشین‌آلات طی برنامه سوم توسعه نسبت به دو برنامه قبلی از درصد بالایی برخوردار است. از طرف دیگر سرمایه‌گذاری بخش دولتی در بخش ماشین‌آلات از ۲۰/۱ درصد در ابتدای برنامه اول (۱۳۶۸)، به ۴۵/۷ درصد در ابتدای برنامه دوم (۱۳۷۳) و از ۲۱/۹ درصد در ابتدای برنامه سوم (۱۳۷۸) به ۱۵/۳ درصد در ابتدای برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۳) رسیده است.

این موارد بیانگر افزایش سهم بخش خصوصی در سرمایه‌گذاری برای ماشین‌آلات و افزایش سهم بخش دولتی در سرمایه‌گذاری برای بخش ساختمان (سهم ۲۹/۳ درصدی در ابتدای برنامه اول و سهم ۵۳ درصدی در پایان برنامه سوم) است. لذا بخش خصوصی نسبت به بخش دولتی در زمینه سرمایه‌گذاری تا حدودی بهتر عمل کرده است.

جدول ۲. سهم بخش خصوصی و دولتی از تشکیل سرمایه ثابت ناخالص داخلی به تفکیک بخش‌ها

(درصد)

بخش خصوصی		بخش دولتی		نوع بخش
ماشین‌آلات	ساختمان	ماشین‌آلات	ساختمان	سال
۷۹/۹	۷۰/۷	۲۰/۱	۲۹/۳	۱۳۶۸
۷۶/۵	۵۸/۶	۲۳/۵	۴۱/۴	۱۳۶۹
۸۴/۴	۶۳/۸	۱۵/۶	۳۶/۲	۱۳۷۰
۸۰/۰	۵۷/۰	۲۰/۰	۴۳/۰	۱۳۷۱
۵۶/۱	۴۵/۱	۴۳/۹	۵۴/۹	۱۳۷۲
۵۴/۳	۴۴/۱	۴۵/۷	۵۵/۹	۱۳۷۳
۵۸/۱	۴۵/۵	۴۱/۹	۵۵/۸	۱۳۷۴
۶۷/۴	۴۵/۳	۳۲/۶	۵۴/۵	۱۳۷۵
۷۹/۰	۴۶/۳	۲۱/۰	۵۴/۷	۱۳۷۶
۸۰/۱	۴۲/۵	۱۹/۹	۵۳/۷	۱۳۷۷

جدول ۲. سهم بخش خصوصی و دولتی از تشکیل سرمایه ثابت ناخالص داخلی به تفکیک بخش‌ها

(درصد)

بخش خصوصی		بخش دولتی		نوع بخش
ماشین‌آلات	ساختمان	ماشین‌آلات	ساختمان	سال
۷۸/۱	۴۳/۵	۲۱/۹	۵۷/۵	۱۳۷۸
۸۱/۴	۴۸/۶	۱۸/۶	۵۶/۵	۱۳۷۹
۸۰/۰	۴۷/۳	۲۰/۰	۵۱/۴	۱۳۸۰
۸۰/۸	۴۵/۵	۱۹/۲	۵۲/۷	۱۳۸۱
۸۱/۸	۵۹/۰	۱۸/۲	۵۴/۵	۱۳۸۲
۸۴/۷	۴۷/۰	۱۵/۳	۵۳/۰	۱۳۸۳

مأخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، ترازنامه و گزارش اقتصادی، سال‌های مختلف.

حال سؤال این است که چرا با وجود افزایش حجم سرمایه‌گذاری در برنامه سوم توسعه و همچنین افزایش نسبت سرمایه‌گذاری به تولید ناخالص داخلی (از ۳۰ درصد در سال ۱۳۷۹ به ۳۶ درصد در سال ۱۳۸۳) و افزایش سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در ماشین‌آلات، همچنان نرخ بیکاری در سطح بالایی قرار داشته و تولید دارای چالش‌های عدیده‌ای است؟ جواب این سؤال را می‌توان با استناد به آمار جدول (۳) ارائه نمود.

چنانچه ملاحظه می‌شود متوسط رشد سالانه بهره‌وری نیروی کار در برنامه سوم توسعه برابر با ۲ درصد است. از طرفی متوسط رشد سالانه بهره‌وری سرمایه نیز در دوره مذکور برابر با ۰/۱ درصد بوده و حتی در سال ۱۳۸۳ نسبت به سال ۱۳۸۲ به میزان ۱ درصد رشد منفی داشته است. این امر کاهش نرخ رشد تولید را از ۶/۷ درصد در سال ۱۳۸۲ به ۴/۸ درصد در سال ۱۳۸۳ نشان می‌دهد. لذا بر خلاف افزایش نسبت سرمایه به تولید ناخالص داخلی، به دلیل پایین بودن (و در برخی سال‌ها منفی بودن) بهره‌وری سرمایه، کمک چندانی به رشد و توسعه کشور و کاهش بیکاری نشده است.

جدول ۳. روند مربوط به شاخص‌های بهره‌وری عوامل تولید

شاخص	۱۳۷۸	۱۳۷۹	۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳	متوسط رشد سالانه (درصد)
شاخص بهره‌وری نیروی کار	۱۰۰	۱۰۲/۲	۱۰۲/۸	۱۰۵/۷	۱۰۸/۸	۱۱۰/۳	۲/۰
شاخص بهره‌وری سرمایه	۱۰۰	۱۰۰/۸	۹۹/۲	۱۰۱/۰	۱۰۱/۷	۱۰۰/۷	۰/۱
شاخص بهره‌وری کل عوامل	۱۰۰	۱۰۱/۳	۱۰۰/۵	۱۰۲/۷	۱۰۴/۳	۱۰۴/۱	۰/۸
سرمایه سرانه (هزار ریال به نفر)	۲۴,۴۸۵/۰	۲۵,۵۴۳/۴	۲۷,۴۲۰/۱	۲۹,۰۹۵/۲	۳۰,۶۰۹/۹	۳۲,۳۸۶/۱	۲/۰
رشد محصول ناخالص داخلی (درصد)	۱/۶	۵/۰	۳/۳	۷/۵	۶/۷	۴/۸	۵/۴

یادداشت: ارقام سرمایه سرانه بر حسب قیمت‌های ثابت سال ۱۳۷۶ برآورد شده‌اند. استخراج: واحد تحقیقات «اقتصاد ایران» از آمارهای سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور.

مأخذ: ماهنامه اقتصاد ایران، شماره ۲۱، ص ۱۵.

۳. سیر تحولات بورس اوراق بهادار در ایران (بعد از جنگ تحمیلی)

با پایان یافتن جنگ تحمیلی سال (۱۳۶۸) فعالیت بورس اوراق بهادار به عنوان یک ابزار مهم اقتصادی و اجرای سیاست خصوصی‌سازی مجدداً مورد توجه قرار گرفت تا با انتقال قسمتی از وظایف و تصدی‌های دولتی به بخش خصوصی، جذب نقدینگی راکد و جمع‌آوری منابع پس‌انداز سرگردان در جامعه و هدایت آن‌ها به سوی سرمایه‌گذاری، بتواند در تجهیز منابع مالی توسعه اقتصادی و تشویق بخش خصوصی به مشارکت فعالانه در فعالیت‌های اقتصادی نقشی مهم و اساسی ایفا کند. گرایش دولت به استفاده از این ابزار اقتصادی، موجب افزایش قابل توجه تعداد شرکت‌های پذیرفته شده در بورس و افزایش حجم فعالیت بورس اوراق بهادار تهران گردید.^۱

به دنبال سقوط شدید قیمت‌ها در آبان ۱۳۷۵ و رکود بازار سهام، بورس اوراق بهادار تهران در سال ۱۳۷۶ با کاهش قیمت‌ها و عدم استقبال مردم روبه‌رو شد. این رکود تا اواخر سال ۱۳۷۷ ادامه داشت، اما از سال ۱۳۷۸ رونق بورس آغاز شد و تا سال ۱۳۷۹ نیز همچنان ادامه داشت و قیمت سهام به شدت افزایش یافت. این افزایش در اثر عواملی

۱. صمد عزیزنژاد، «وضعیت بازار سرمایه و راهکارهای مدیریت آن»، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، شماره ۷۶۲۳، ۱۳۸۴، ص ۱۰ و ۱۲.

از جمله: توسعه فناوری‌های مالی (نظیر پایانه‌های فروش P.O.S و بانکداری الکترونیکی)، کاهش تخلفات و تقلب‌ها به علت شفاف‌تر شدن بازار سهام، افزایش امنیت سرمایه‌گذاری، اعتماد عمومی به شرکت‌های سرمایه‌گذاری، افزایش درآمد مردم و افزایش حجم هزینه‌های دولت صورت گرفت.

کاهش شاخص‌ها در بورس تهران از شهریور سال ۱۳۸۰ و تحت تأثیر تحولات جهانی ناشی از واقعه ۱۱ سپتامبر و یک هفته تعطیلی بورس‌های جهان برای جلوگیری از سقوط شدید و ناگهانی سهام و همچنین به دلیل بروز تحولات سیاسی در منطقه، آغاز شد. با تشدید بحران افغانستان، سرمایه‌گذاران با نگرانی به نقد کردن فوری سهام خود برای حفظ پول‌شان پرداختند. گفتنی است علاوه بر بحران سیاسی - امنیتی حاکم در منطقه، مشکلات ساختاری نیز بر بحران ایجاد شده در بورس تأثیر داشت.

در چنین شرایطی فراهم نمودن نقدینگی لازم برای خریداری سهام در سال ۱۳۸۲ از طریق شرکت‌های بزرگ سرمایه‌گذاری و اتخاذ تدابیر لازم جهت جلوگیری از نوسانات غیرمنطقی قیمت‌ها از جمله اقدامات انجام شده در بورس تهران، در راستای مقابله با بحران مذکور بود. با اقدامات به عمل آمده برای مقابله با بحران، تعداد خریداران سهام در سال ۱۳۸۲ نسبت به سال ۱۳۸۱، ۱۴۱ درصد، تعداد دفعات معامله ۵۶ درصد، حجم سهام معامله شده ۱۹۳ درصد و تعداد سهام معامله شده ۹۰ درصد افزایش یافت^۱ (جدول ۴).

در کشور ما همچون بسیاری از کشورهای در حال توسعه، شبکه بانکی کشور (بازار پول) بر بازار سرمایه چیرگی دارد. بررسی تطبیقی نقش و اهمیت نظام بانکی کشور و بورس اوراق بهادار تهران در تأمین منابع مالی مورد نیاز برای سرمایه‌گذاری‌ها از ابتدای تأسیس بورس تاکنون، بیانگر نقش مسلط بانک‌ها در تأمین این منابع بوده و همچنین رشد بازار سرمایه در ایران تحت‌الشعاع اجرای سیاست‌های پولی دولت قرار دارد (جدول ۴).

شناسایی و گزینش بهترین فرصت‌ها و امکانات سرمایه‌گذاری به‌منظور افزایش کارایی اقتصادی، افزایش نسبت تولید به سرمایه‌گذاری و در نهایت سرمایه ثابت در اقتصاد ملی از دستاوردهای عملکرد صحیح بازار سرمایه است. تأمین منابع بازار سرمایه از سیستم بانکی و خرید و فروش سهام شرکت‌ها در بازار سرمایه با هدف ارتقای کارایی و شفافیت صنایع برای جذب منابع و تخصیص بهینه آن‌ها صورت می‌گیرد. هر قدر حجم گردش سهام و مبادلات بیش‌تر باشد فعالیت‌های اقتصادی در مسیر صحیح‌تری سوق می‌یابند.

۱. مرکز آمار ایران، سالنامه آماری، سال‌های مختلف.

جدول ۴. حجم معاملات بورس اوراق بهادار تهران طی سال‌های ۱۳۶۸-۱۳۸۳

سال	تعداد خریداران (نفر)	تعداد سهام مورد معامله (میلیون سهم)	حجم کل معاملات سهام (میلیارد ریال)
۱۳۶۸	—	۴/۰	۱۱/۱
۱۳۶۹	—	۱۳/۳	۶۴/۷
۱۳۷۰	۳۰۹۰۰/۰	۶۲/۶	۴۷۷/۲
۱۳۷۱	۳۲۸۳۰/۰	۴۹/۷	۳۵۲/۰
۱۳۷۲	۳۵۸۳۶/۰	۹۷/۳	۵۱۵/۶
۱۳۷۳	۶۷۴۷۲/۰	۱۴۹/۲	۷۹۳/۴
۱۳۷۴	۱۳۹۰۷۲/۰	۴۲۹/۴	۱۸۶۴/۹
۱۳۷۵	۱۵۳۲۱۹/۰	۹۰۱/۶	۴۳۶۴/۱
۱۳۷۶	۸۶۸۳۸/۰	۵۵۶/۲	۲۰۱۷/۶
۱۳۷۷	۷۲۴۷۲/۰	۱۲۰۲/۷	۳۱۱۶/۷
۱۳۷۸	۲۳۴۷۶۱/۰	۱۱۸۱/۹	۵۲۴۳/۶
۱۳۷۹	۳۴۲۷۶۴/۰	۱۶۸۱/۵	۹۱۷۶/۷
۱۳۸۰	۳۱۵۹۲۰/۰	۱۷۰۵/۶	۷۸۳۰/۹
۱۳۸۱	۳۵۹۷۵۱/۰	۴۱۴۵/۴	۲۲۷۷۶/۱
۱۳۸۲	۸۶۸۱۵۰/۰	۷۸۷۸/۸	۶۶۸۶۹/۸
۱۳۸۳	۱۵۷۰۴۹۲/۰	۱۴۱۷/۵	۱۰۳۷۰۵/۰

مأخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، گزارش اقتصادی و ترازنامه سال‌های مختلف.

بررسی شاخص نسبت فعالیت بورس - که از نسبت ارزش سهام مبادله شده به میانگین ارزش جاری بازار سهام به دست می‌آید و یکی از نسبت‌های سنجش درجه فعالیت و توسعه‌یافتگی است - بیانگر تداوم روندی نزولی و پرنوسان در بورس اوراق بهادار تهران در یک دهه گذشته بوده است. به طوری که مقدار این نسبت از ۲۴/۸ درصد در سال ۱۳۷۰، به ۷/۲ درصد در سال ۱۳۷۶ و از ۲۹/۳ درصد در سال ۱۳۸۲ به ۲۷/۷ درصد در سال ۱۳۸۳ رسیده که این امر بیانگر عدم وجود ثبات کافی در بورس اوراق بهادار است (جدول ۵). از جمله ضعف‌های ساختاری و سازمانی بورس اوراق بهادار در دوره مورد بررسی عدم وجود رقابت مؤثر، شفاف نبودن اطلاعات، محدودیت جغرافیایی بازار سرمایه در مقایسه با پراکندگی بازار پول در کل کشور و عدم حضور سازمان‌های مالی فعال در بورس است که در عمل مانع حضور مؤثر و کارآمد بازار سرمایه در مجموع بازارهای مالی کشور شده است.

تداوم گرایش منابع مالی به بخش پولی اقتصاد با اتکای متقاضیان سرمایه به شبکه بانکی و دور ماندن بازار سرمایه از فعالیت‌های اقتصادی، موجب کاهش تقاضای بخش خصوصی و افزایش گرایش منابع بانکی برای خرید سهام شده و در نهایت افزایش سهم مالکیت بخش دولتی در واحدهای پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران از طرف سازمان تأمین اجتماعی (بزرگ‌ترین سرمایه‌گذار بورس ایران) را به دنبال دارد. که علاوه بر دارا بودن سهام کامل مدیریتی در بیش از ۱۰۰ شرکت بزرگ، ۵۰ درصد تولید سیمان، ۴۳ درصد تولید کاغذ بهداشتی، ۸۰ درصد تولید مس، ۸۰ درصد تولید فریزر و ۲۰ درصد تولید یخچال کشور را نیز در اختیار دارد.^۱

جدول ۵. تحولات شاخص نسبت فعالیت در بورس اوراق بهادار طی سال‌های ۱۳۷۰-۱۳۸۳ (ارقام به میلیارد ریال)

سال	حجم کل معاملات سهام	ارزش جاری بازار سهام	میانگین ارزش جاری بازار سهام	درصد نسبت فعالیت بورس*
۱۳۷۰	۴۷۷/۲	۲۴۵۸/۵	۱۹۲۴/۲	۲۴/۸
۱۳۷۱	۳۵۲/۰	۲۲۰۷/۲	۲۳۴۶/۷	۱۵/۰
۱۳۷۲	۵۱۵/۷	۲۸۹۱/۶	۲۳۳۱/۶	۲۲/۱
۱۳۷۳	۷۹۳/۴	۶۶۶۶/۷	۴۲۳۰/۴	۱۸/۸
۱۳۷۴	۱۸۸۰/۶	۲۱۴۳۵/۶	۱۲۹۵۴/۴	۱۴/۵
۱۳۷۵	۴۳۶۴/۱	۳۱۱۶۴/۴	۲۹۶۹۶/۶	۱۴/۸
۱۳۷۶	۲۰۱۷/۶	۲۷۱۲۸/۸	۲۷۹۴۴/۶	۷/۲
۱۳۷۷	۳۱۱۶/۷	۲۶۵۸۴/۶	۲۶۰۰۰/۸	۱۲/۰
۱۳۷۸	۵۲۴۳/۶	۴۳۷۴۳/۵	۳۴۷۱۵/۸	۱۵/۱
۱۳۷۹	۹۱۷۶/۷	۶۲۴۸۶/۶	۵۳۷۶۹/۲	۱۷/۱
۱۳۸۰	۷۸۳۰/۹	۸۱۶۸۱/۸	۷۴۱۲۷/۳	۱۰/۶
۱۳۸۱	۲۲۷۷۶/۱	۱۱۷۷۷۲/۹	۱۰۵۳۸۲/۷	۲۱/۶
۱۳۸۲	۶۶۸۶۹/۸	۳۰۹۶۹۵/۸	۲۲۸۳۱۱	۲۹/۳
۱۳۸۳	۱۰۳۷۰۵	۳۸۷۵۴۷/۲	۳۷۴۰۸۲/۵	۲۷/۷

* نسبت فعالیت بورس (Turnover ratio) عبارت است از نسبت ارزش معاملات سهام طی سال به میانگین ارزش جاری سهام در همان سال.

مأخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، گزارش اقتصادی و ترازنامه سال‌های مختلف.

۱. مؤسسه مطالعاتی تدبیر، فساد مالی و اقتصادی و راهکارهای مقابله با آن، جلد سوم، ۱۳۸۲، ص ۱۶۲.

۴. موانع سرمایه‌گذاری در اقتصاد ایران از بعد ورود سرمایه‌گذاری‌های

خارجی

۴-۱. ریسک

الف) ریسک سیاسی (P.R)^۱

این نوع ریسک نشان‌دهنده میزان قدرت و ثبات سیاسی در سطح ملی و بین‌المللی، درباره پدیده‌هایی نظیر جنگ، ناآرامی‌های اجتماعی، فساد، جرم و جنایت و ... است.^۲

ب) ریسک سیاست‌گذاری اقتصادی (E.P.R)^۳

این ریسک نشان‌دهنده کیفیت و ثبات سیاست‌های اقتصادی و اغلب مربوط به عواملی نظیر سیاست‌های پولی و مالی، ارزی، تجاری و مقرراتی است.

ج) مخاطرات ساختار اقتصادی (E.S.R)^۴

ریسک ساختار اقتصادی، قدرت پرداخت بدهی ملی را به خارجی‌ها می‌سنجد.

د) مخاطرات نقدینگی (L.R)^۵

این ریسک، عدم تعادل بالقوه میان منابع و تعهداتی را ارزیابی می‌کند که می‌تواند نهادها و بازارهای مالی را دچار آشفتگی نماید. همچنین ریسک نقدینگی، ثبات پشتوانه سرمایه کشور را اندازه می‌گیرد.

به‌طور کلی می‌توان ریسک ملی ایران را از آوریل ۲۰۰۰ تا ژانویه ۲۰۰۵ میلادی در جدول ۶ خلاصه کرد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

1. Political Risk

۲. احمدعلی زارعشاهی، بی‌ثباتی سیاسی و امنیت اقتصادی و تأثیر آن بر عوامل تولید در ایران، ۱۳۷۹.

3. Economic Policy Risk

4. Economic Structure Risk

5. Liquidity Risk

جدول ۶. ریسک اقتصادی و سیاسی ایران در مؤسسه اکونومیست ۲۰۰۰ - ۲۰۰۵

سال	رتبه کلی	رتبه ریسک سیاسی	رتبه ریسک سیاست‌گذاری اقتصادی	ریسک ساختار اقتصادی	ریسک نقدینگی
آوریل ۲۰۰۰	C (۵۰)	D (۸۰-۶۱)	C (۶۰-۴۱)	B (۴۰-۲۱)	B (۰-۲۱)
ژانویه ۲۰۰۵	C (۴۹)	D (۸۰-۶۱)	C (۶۰-۴۱)	B (۴۰-۲۱)	B (۰-۲۱)

مأخذ: مؤسسه مطالعاتی تدبیر، «مجله ریسک ایران در مؤسسه اکونومیست»، ۱۳۸۴، ص ۷.

چنانچه ملاحظه می‌شود ریسک سیاست‌گذاری اقتصادی و سیاسی از آوریل ۲۰۰۰ تا ژانویه ۲۰۰۵ میلادی تغییری نکرده و سرمایه‌گذاری را از بعد خارجی بیش از سایر ریسک‌ها مورد تهدید قرار داده است.

نکته مهم این که، هرچند چگونگی رتبه‌بندی ریسک از سوی مؤسساتی نظیر اکونومیست مورد سؤال بوده و جای تأمل بیش‌تری دارد؛ اما باید پذیرفت که سرمایه‌گذاران خارجی به چنین رتبه‌بندی‌هایی توجه خاصی دارند.

۲-۴. دولت و تأثیر آن بر سرمایه‌گذاری

یکی از مهم‌ترین وظایف دولت در حیطه مسائل اقتصادی، تسهیل و تسریع فعالیت‌های اقتصادی و به‌عبارتی رفع موانع سرمایه‌گذاری است. چنانچه بخش دولتی بیش از حد بزرگ شود، منجر به خروج بخش خصوصی (ازدحام دولت) می‌شود. این امر در کشوری مانند ایران که جهت‌گیری اقتصاد به سوی یک اقتصاد دولتی است موجب شده تا حجم زیادی از تصمیم‌ها توسط دولت اتخاذ شود. این روند سبب تغییر شرایط اقتصادی و افزایش نرخ ریسک و به نوبه خود اختلال در امر سرمایه‌گذاری می‌شود.

۳-۴. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

تجربه نشان می‌دهد که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی عامل مهم و کلیدی انتقال سرمایه ریسک‌پذیر، دانش فنی، سازماندهی مدیریتی و بازاریابی است و موجب گسترش شبکه تولید

جهانی می‌شود و لذا فرایند رشد و توسعه اقتصادی را در کشور میزبان سرعت می‌بخشد.^۱ برای مثال بنا به گزارش آنکتاد^۲، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌تواند مکمل تلاش‌های داخلی یک اقتصاد باشد که این تلاش‌ها از طرقی به شرح ذیل انجام می‌شود:

الف) افزایش منابع مالی لازم برای تولید،
 ب) ارتقای رقابت پذیری صادرات،
 ج) ایجاد اشتغال و تقویت بنیان‌های فنی.

در این راستا میزان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از سطح ۲۰/۳ میلیون دلار در سال ۱۳۷۲ به ۱۷۴/۸ میلیون دلار در سال ۱۳۷۶ رسیده است و میزان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در سال ۱۳۸۳ برابر با ۲۷۰۶/۲ میلیون دلار و در سال ۱۳۸۵ برابر با ۹۴۳ میلیون دلار بوده است. روند مذکور بیانگر این واقعیت است که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشور دچار نوسان‌های عدیده‌ای است. به طوری که میزان آن در سال‌های ۱۳۷۴ و ۱۳۷۵، به دلیل تهدیدات خارجی و در سال ۱۳۸۴ و نیمه اول سال ۱۳۸۵ به علت تهدیدات امنیتی به ترتیب ۳۴/۶، ۳/۵، ۵۹/۴۵ و ۷۸/۱ درصد کاهش یافته است^۳ (جدول ۷).

جدول ۷. روند سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران (ارقام به میلیون دلار)

سال	میزان سرمایه‌وارده بر اساس طرح‌ها	نرخ رشد سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (درصد)
۱۳۷۲	۲۰/۳	-
۱۳۷۳	۱۸۷/۷	۸۲۳/۵
۱۳۷۴	۱۲۲/۷	-۳۴/۶
۱۳۷۵	۶۷/۰	-۴۵/۵
۱۳۷۶	۱۷۴/۸	۱۶۱/۰
۱۳۷۷	۵/۸	-۹۶/۷
۱۳۷۸	۱۰۴۹/۳	۱۷۸۶۷/۵
۱۳۷۹	۴۳۸/۷	-۵۸/۲
۱۳۸۰	۶۸/۰	-۸۴/۵

1. (Ilan), as Development: Policy and Research issues in the Emerging Content, OECD, 2002.
 2. United National Cometeet for Trade and Development (UNCTAD).
 ۳. وزارت صنایع و معادن، سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران، «آمار سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران»، ۱۳۸۵.

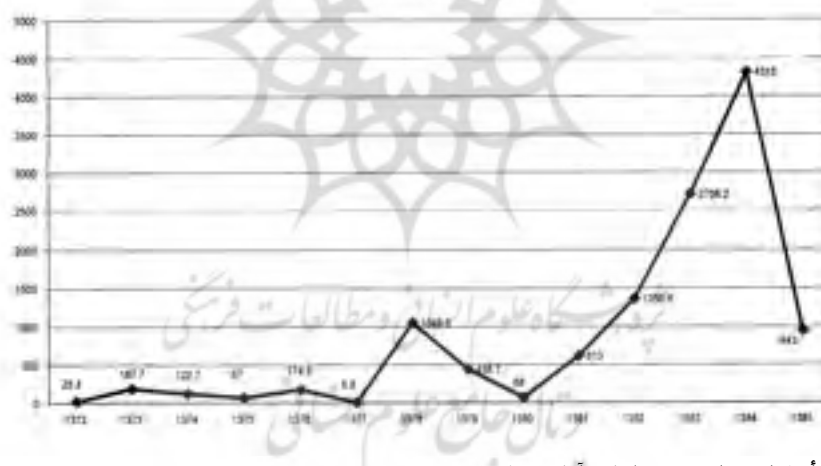
جدول ۷. روند سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران (ارقام به میلیون دلار)

سال	میزان سرمایه وارده بر اساس طرح‌ها	نرخ رشد سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (درصد)
۱۳۸۱	۶۱۳/۰	۸۰/۱۵
۱۳۸۲	۱۳۵۸/۶	۱۲۱/۶
۱۳۸۳	۲۷۰۶/۲	۹۹/۲
۱۳۸۴	۴۳۱۰/۰	۵۹/۳
نیمه اول ۱۳۸۵	۹۴۳/۰	-۷۸/۱
جمع کل	۱۲۰۶۵/۱	-

مأخذ: وزارت صنایع و معادن، سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران، آمار سرمایه مستقیم خارجی، ۱۳۸۵.

با توجه به نمودار ذیل - که از آمار جدول (۷) استخراج شده است - می‌توان روند سرمایه‌گذاری خارجی در کشور را به نحو مطلوبی نشان داد:

نمودار ۱. میزان سرمایه‌گذاری خارجی وارده بر اساس طرح‌ها (۱۳۷۲-۱۳۸۵)

مأخذ: استخراج شده بر اساس آمار جدول (۷)

چنانچه در نمودار (۱) ملاحظه می‌شود در سال‌های ۱۳۷۸، ۱۳۸۰، ۱۳۸۴ و نیمه اول ۱۳۸۵ سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارای نرخ رشد منفی بوده و سرعت کاهش آن بیشتر است.

۴-۴. موانع اداری سرمایه‌گذاری خارجی

تحقیقات نشان می‌دهد که متأسفانه فضای کسب و کار در ایران در مقایسه با سایر کشورها چندان مناسب نیست. برای مثال یوسفی^۱ در مطالعه خود نشان داده است که برای شروع فضای کسب و کار در ایران به ۹ مرحله و در استرالیا فقط به ۲ مرحله نیاز است. همچنین برای اجرای یک قرارداد در دانمارک ۱۵ مرحله ولی در ایران ۲۳ مرحله طی می‌شود. برای ثبت مالکیت در نروژ فقط یک مرحله، اما در ایران ۹ مرحله لازم است. شاخص حمایت از سرمایه‌گذاری در سنگاپور ۹/۳، در زلاندنو ۹/۷ و در مالزی ۸/۷؛ اما در ایران ۲/۷ در بین کشورهای مورد مطالعه است.

براساس همین تحقیق، شروع کسب و کار در ایران ۴۸ روز، ولی در تورنتو فقط ۲ روز به طول می‌انجامد. اجرای یک قرارداد در زلاندنو ۴/۵ درصد و در ایران این هزینه ۱۲ درصد ارزش قرارداد است. ثبت دارایی تجاری در ایران ۹ مرحله، ولی در هلسینکی ۳ مرحله را شامل می‌شود. علاوه بر این موارد دیگری نیز وجود دارند که برای جذب و تشویق سرمایه‌گذاری خارجی در کشور جو منفی ایجاد کرده است.^۲

۵. موانع سرمایه‌گذاری در اقتصاد ایران از بعد داخلی

۵-۱. بحران اقتصادی واحدهای تولیدی

براساس گزارش ارائه شده از خانه صنعتکاران ایران در سال ۱۳۸۴، تعداد واحدهای تولیدی تعطیل شده در سال‌های اخیر ۷۰ هزار واحد و همچنین تعداد مدیران واحدهای تولیدی که در اثر عدم توانایی در بازپرداخت بدهی بانک‌ها در زندان به سر می‌برند ۱۷۴۰۰ نفر برآورد شده است که طبق آمار تعداد ۱۲۰۰۰ نفر از آن‌ها به همت دایره مددکاری کمیته امداد امام خمینی (ره) آزاد شده‌اند. همه این عوامل دست به دست هم داده‌اند تا اشخاص حقیقی از انجام سرمایه‌گذاری از طریق تسهیلات بانکی امتناع کنند و سرمایه‌گذاری آنچنان که باید مورد توجه واقع نشود.

۱. محمدقلی یوسفی، «موانع اداری توسعه اقتصادی ایران»، ۱۳۸۴، ص ۹۶-۹۸ و ۱۱۳.

۲. همان منبع، ۱۳۸۵.

۲-۵. بخشنامه‌های اجرائی دست و پاگیر و اخذ مجوزهای گوناگون

یکی از عوامل و موانع اصلی سرمایه‌گذاری بخش خصوصی، تعدد آیین‌نامه‌ها و بخشنامه‌های اجرائی است. تعدد چنین بخشنامه‌ها و آیین‌نامه‌هایی ریسک سرمایه‌گذاری را بالا برده و طبیعتاً موجب دلسردی سرمایه‌گذاران می‌شود. برای مثال بخشنامه‌های مربوط به سیاست‌های ارزی در پایان سال‌های ۱۳۸۱، ۱۳۸۲ و ۱۳۸۳ به شرح ذیل مطرح می‌شوند^۱:

الف) نامه شماره ۵۵۰۶۰، مورخ ۱۳۸۲/۱/۲۳ ریاست جمهوری در خصوص جلوگیری از تبعات منفی یکسان‌سازی نرخ ارز با استفاده از برداشت از محل حساب ذخیره ارزی که خود تورم‌زا است.

ب) بخشنامه شماره ۶۰/۱۰۶۱، مورخ ۱۳۸۲/۵/۵ اداره سیاست‌ها و مقررات ارزی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران در خصوص اعطای تسهیلات از محل حساب ذخیره ارزی.

ج) بخشنامه شماره ۶۰/۱۱۳۳، مورخ ۱۳۸۲/۹/۱ اداره سیاست‌ها و مقررات ارزی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران در رابطه با اعطای تسهیلات صادراتی.

د) مصوبه ۱۰۲۰/ت ۲۸۳۴۵ هـ، مورخ ۱۳۸۲/۱/۱۶ هیأت وزیران در خصوص تحقق استراتژی جهش صادراتی.

ه) مصوبه شماره ۲۳۵۸۸/ت ۲۸۶۹۸ هـ، مورخ ۱۳۸۲/۵/۱ هیأت وزیران در خصوص مشارکت مدنی و بیع متقابل.

و) بخشنامه شماره ۲۱۱/۳۷۹۴، مورخ ۱۳۸۲/۷/۷ سازمان امور مالیاتی در خصوص معافیت مالیاتی بخشی از درآمد حاصل از صادرات.

ز) مصوبه شماره ۳۳۰۹۷/ت ۲۸۲۳۴ هـ، مورخ ۱۳۸۲/۶/۱۵ هیأت وزیران در رابطه با اعطای تسهیلات مالی به سرمایه‌گذاری در کشور افغانستان.

ح) بخشنامه شماره ۵۵/ت ۷۲۶/۷۲۶/۳۱۵۷۹۷، مورخ ۱۳۸۲/۱/۱۵ گمرک جمهوری اسلامی ایران در ارتباط با انجام تشریفات ترانزیت خارجی در مبادی ورودی و خروجی کشور.

ط) نامه شماره ۶۱۶۹۴، مورخ ۱۳۸۲/۱۱/۱۵ رئیس‌جمهور در خصوص تصویب قانون تجارت الکترونیکی.

ی) بخشنامه شماره ۶۰/۱۰۰۱، مورخ ۱۳۸۲/۱/۱۰ اداره سیاست‌ها و مقررات ارزی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران در رابطه با عوارض ورودی.

۱. بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، گزارش اقتصادی و ترازنامه، ۱۳۸۲ و ۱۳۸۳.

ک) بخشنامه شماره ۱۲/۷۳/۵۵۶/۱۱۳/۷۳۳۸، مورخ ۱۳۸۲/۱/۱۹ گمرک جمهوری اسلامی ایران در خصوص حذف مصوبات ناظر بر معافیت‌ها و تخفیف‌های حقوق گمرکی و سود بازرگانی. (ل) تصویب‌نامه شماره ۶۷۴۳۹/ت/۲۸۳۲۲ ه، مورخ ۱۳۸۱/۱۲/۲۸ هیأت وزیران در رابطه با لیست کالاهای مشمول عوارض قانون تجمیع عوارض.

م) بخشنامه شماره ۴۷۳/۷۳/۹۶۳۳/۳۰۷/۳۱۴۲۴۸، مورخ ۱۳۸۱/۱۲/۲۶ گمرک جمهوری اسلامی ایران در خصوص انجام ثبت سفارش.

ن) بخشنامه شماره ۸۲۰۱۳۷۴، مورخ ۱۳۸۲/۲/۷ وزارت بازرگانی در رابطه با مهلت اعتبار مهرهای ثبت سفارش.

س) بخشنامه شماره ۸۲۱۵۰۰۲، مورخ ۱۳۸۲/۸/۱۴ وزارت بازرگانی در خصوص مهلت اعتبار مهرهای ثبت سفارش.

ع) مصوبه شماره ۱۰۴۰/ت/۲۸۳۴۲ ه، مورخ ۱۳۸۲/۱/۱۶ هیأت وزیران در خصوص حمایت از صنایع داخلی.

ف) بخشنامه شماره ۲۰۰/۱۰۲، مورخ ۱۳۸۲/۱/۱۵ وزارت بازرگانی در ارتباط با ممنوعیت واردات کالاهای خاص در مناطق آزاد تجاری - صنعتی.

ص) مصوبه شماره ۶۴۶۴۸/ت/۲۹۹۱ ه، مورخ ۱۳۸۲/۱۲/۱۶ هیأت وزیران در خصوص سقف واردات کالا در مناطق آزاد تجاری - صنعتی.

ق) مصوبه شماره ۲۹۰۱۷/ت/۲۸۵۸۴ ک، مورخ ۱۳۸۲/۵/۲۷ هیأت وزیران در خصوص نحوه مبارزه با قاچاق کالاهای خارجی.

ر) تصویب‌نامه شماره ۱۸۸۰۸/ت/۲۸۵۷۴ ه، مورخ ۱۳۸۲/۴/۱ هیأت وزیران در خصوص نحوه تأمین مالی و بهبود عملکرد مناطق آزاد تجاری.

۲۰ مورد بخشنامه و آیین‌نامه فقط در رابطه با سیاست‌های ارزی و در مقاطع متفاوتی از سال و به وسیله ارگان‌های مختلف ابلاغ شده است. حال با در نظر گرفتن تمامی بخش‌های اقتصادی، ملاحظه می‌شود که تعدد این بخشنامه‌ها چگونه به امر سرمایه‌گذاری در داخل کشور لطمه می‌زند. به طوری که تأثیر نوسان نرخ ارز ناشی از سیاست‌های مذکور بر تراز پرداخت‌ها در سال ۱۳۷۸، (۱۵۷-) میلیون دلار، در سال ۱۳۸۰، (۱۵۶-) میلیون دلار، در سال ۱۳۸۱، (۲۱۰-) میلیون دلار و در سال ۱۳۸۲، (۵۰۶-) میلیون دلار بوده است.^۱

علاوه بر قوانین دست و پاگیر، مسأله اخذ مجوز از مراجع مختلف نیز به نوعی تمایل

۱. گزارش اقتصادی و ترازنامه بانک مرکزی، ۱۳۸۲، ص ۲۳۹.

بخش خصوصی را برای سرمایه‌گذاری در امور تولیدی کاهش می‌دهد.

۳-۵. عملکرد غیرشفاف شرکت‌های سرمایه‌گذاری

گرچه تأسیس شرکت‌های سرمایه‌گذاری به‌عنوان اقدامی برای تکمیل بازار سرمایه می‌تواند آثار مثبتی از جمله امکان برخورداری از منافع تنوع‌داری‌ها، کاهش ریسک سبد سرمایه‌گذاری برای سرمایه‌گذاران کوچک، ارائه خدمات تخصصی، صرف منابع جمع‌آوری شده در فعالیت‌های اقتصادی سودآور به علت برخورداری از مدیران و کارشناسان متخصص در سرمایه‌گذاری و برخورداری خریداران سهام این شرکت‌ها از منافع نقدشوندگی را دربرداشته باشد؛ لکن شروع فعالیت‌های بی‌ضابطه این شرکت‌ها به دلایل زیر موجبات فرار سرمایه را از بورس اوراق بهادار کشور پدید آورده است^۱:

الف) به محض شروع فعالیت شرکت‌های سرمایه‌گذاری، بازدهی سرمایه‌سهمداران به علت بالا بودن هزینه‌های تأسیس و عملیاتی کاهش می‌یابد.

ب) در سال‌های اول شروع فعالیت شرکت‌های سرمایه‌گذاری، به علت قابل معامله نبودن سهام این شرکت‌ها در بورس اوراق بهادار، سهامداران در صورت نیاز قادر به فروش سهام خود در بازار نبودند.

ج) نحوه انتخاب مدیران شرکت‌های سرمایه‌گذاری و نقش قابل توجه سهامداران عمده - که اکثراً وابسته به دستگاه‌های اجرائی هستند - در تعیین مدیران شرکت‌های سرمایه‌گذاری بیش‌تر در راستای منافع سهامداران عمده سوق یافته و سهامداران جزء نقش ناچیزی در اداره این شرکت‌ها دارند.

د) بعضی از شرکت‌های سرمایه‌گذاری، سرمایه‌های خود را به جای فعالیت‌های زودبازده، در فعالیت‌ها و طرح‌های زیربنایی و دیربازده به کار انداختند. این اقدام یأس سهامداران و تمایل آن‌ها را به فروش سهام خود، پس از مدت‌ها انتظار و دریافت بازدهی اندک به دنبال داشت. بعضی از شرکت‌ها نیز به منظور تأمین انتظارات سهامداران به فعالیت در بازار مالی غیررسمی با ریسک زیاد پرداختند.

ه) ایجاد شرکت‌های سرمایه‌گذاری ظاهراً غیردولتی در سال‌های اخیر - که اکثراً در

۱. مؤسسه مطالعاتی تدبیر اقتصاد، فساد مالی و اقتصادی و راهکارهای مقابله با آن، جلد ۲، تهران، ۱۳۸۳، ص ۱۴۰-۱۴۱.

ارتباط با بانک‌ها بوده‌اند - گرچه به منظور کنترل قیمت سهام و ایجاد تعادل در عرضه و تقاضا به هنگام بروز بحران و رکود و نابسامانی‌ها در بازار سرمایه صورت گرفته، اما عملکردی متضاد با اهداف مذکور (کنترل قیمت سهام و ایجاد تعادل در بازار) داشته است. برای مثال می‌توان عملکرد این شرکت‌ها را در سال ۱۳۷۵ ذکر کرد که در بررسی سیر تحولات بورس اوراق بهادار به آن اشاره شد. همچنین در حالی که بانک‌های دولتی مجاز به خرید اوراق مشارکت نیستند، از طریق شرکت‌های سرمایه‌گذاری تابعه خود مقادیر زیادی از اوراق منتشره را خریداری کرده‌اند که بررسی علل آن به تحلیل جداگانه‌ای نیاز دارد.^۱

شرکت‌های سرمایه‌گذاری متعلق به بانک‌ها در اصل با هدف واگذاری سهام بانک‌ها به مردم تشکیل شدند؛ اما این عمل نتیجه معکوسی به بار آورد. به طوری که هم اکنون ارزش سهام بانک‌ها در شرکت‌های سرمایه‌گذاری (به نرخ ثابت) به چندین برابر ارزش سهام آن‌ها در زمان تأسیس رسیده است.

علاوه بر این موارد، همزمان با تأسیس شرکت‌های سرمایه‌گذاری، رکود اقتصادی موجود، باعث کاهش بازدهی سرمایه‌گذاری‌های این شرکت‌ها شد. همچنین عدم موفقیت شرکت‌های سرمایه‌گذاری در عرضه سهام خود در بورس اوراق بهادار، نارضایتی سهامداران، سرمایه‌گذاری‌های شتاب‌زده و رکود بورس اوراق بهادار موجب شد تا شرکت‌های سرمایه‌گذاری از انتشار شفاف عملکرد گذشته خودداری کنند.^۲

با توجه به کارنامه ۷ شرکت موفق در بورس اوراق بهادار در دو ماهه منتهی به تابستان ۱۳۸۵، ملاحظه خواهد شد که درصد نوسان قیمت در شرکت‌هایی نظیر ایران خودرو (۱۹/۷-) و سایپا (۲/۱-) - که از شرکت‌های بزرگ و صنعتی کشور هستند - منفی است (جدول ۸).

جدول ۸. کارنامه ۷ شرکت برتر در بورس در دو ماهه منتهی به تابستان ۱۳۸۵

سهام پرتفردار تابستان ۱۳۸۵		
نام شرکت	تعداد خریدار	درصد نوسان
معادن و فلزات	۸۹۰۰/۰	۵۳/۵
ایران خودرو	۷۲۰۰/۰	-۱۹/۵
سایپا	۵۶۰۰/۰	-۲/۱

۱. مجله بانک و اقتصاد، سرمایه‌گذاری در بورس اوراق بهادار، شماره ۱، ۱۳۸۳، ص ۴۲.

۲. همان منبع، ۱۳۸۵.

جدول ۸. کارنامه ۷ شرکت برتر در بورس در دو ماهه منتهی به تابستان ۱۳۸۵

سهام پرترفدار تابستان ۱۳۸۵		
نام شرکت	تعداد خریدار	درصد نوسان
چادر ملو	۴۶۰۰/۰	۴۷/۱
سرب و روی	۴۱۰۰/۰	۲۰/۰
تراکتورسازی	۳۴۰۰/۰	۳۵/۰
توس گستر	۳۰۰۰/۰	۱۲/۲

مأخذ: بورس اوراق بهادار، آمار عملکردی شرکت‌های پذیرفته شده، تابستان ۱۳۸۵.

حال اگر وضعیت نوسان قیمت در برخی از شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار در ۶ ماهه اول سال ۱۳۸۵ و به طور تصادفی مورد ارزیابی قرار گیرد، می‌توان دریافت که درصد نوسان قیمت در شرکت‌هایی نظیر آهنگری تراکتورسازی ایران (۰/۱۶-)، ایران ارقام (۰/۲۳-)، پارس خودرو (۰/۱۶-)، پلی‌اکریل (۰/۱۴-) و ... منفی و در برخی از شرکت‌ها نظیر ایران خودرو (۰/۱۱)، بانک اقتصاد نوین (۰/۱۵)، بانک پارسیان (۰/۲۳) و برخی دیگر از شرکت‌ها مثبت است (جدول ۹).

این امر بیانگر عدم پایداری و ناطمینانی در بورس اوراق بهادار بوده و انگیزه‌های سرمایه‌گذاری جدید را از بعد منفی تحت تأثیر قرار می‌دهد.

جدول ۹. درصد نوسان قیمت سهام شرکت‌های انتخابی (تابستان ۱۳۸۵)

نام شرکت	آخرین قیمت	تغییر قیمت	درصد نوسان
آهنگری تراکتورسازی ایران	۳,۷۹۳/۰	-۶/۰	-۰/۱۶
ایران ارقام	۵,۱۰۹	-۱۲/۰	-۰/۲۳
ایران خودرو	۲,۷۸۵/۰	۳/۰	۰/۱۱
ایران یاساتانیرورابر	۲,۵۴۷/۰	۴۹/۰	۱/۹۶
بازرسی فنی و کنترل خوردگی تکین‌کو	۸,۱۱۲/۰	۲۱/۰	۰/۲۶
باما	۳۸,۹۱۴/۰	۷۶۳/۰	۲/۰
بانک اقتصاد نوین	۱,۳۷۵/۰	۲/۰	۰/۱۵
بانک پارسیان	۱,۲۰۷/۰	۴/۰	۰/۳۳
بانک کارآفرین	۱,۹۶۸/۰	۸/۰	۰/۴۱
به‌نوش ایران	۱۱,۹۴۹/۰	۱۹۴/۰	۱/۶۵

جدول ۹. درصد نوسان قیمت سهام شرکت‌های انتخابی (تابستان ۱۳۸۵)

نام شرکت	آخرین قیمت	تغییر قیمت	درصد نوسان
پارس خودرو	۱,۸۱۷/۰	-۳/۰	-۰/۱۶
پارس دارو	۹,۲۳۰/۰	۴/۰	۰/۰۴
پاکسان	۲,۶۶۹/۰	۵۲/۰	۱/۹۹
پتروشیمی آبادان	۱۲,۳۷۲/۰	۱۰/۰	۰/۰۸
پتروشیمی اراک	۱۰,۶۱۰/۰	۱/۰	۰/۰۱
پتروشیمی اصفهان	۶,۹۹۱/۰	۶/۰	۰/۰۹
پتروشیمی خارک	۱۲,۷۲۶/۰	۱/۰	۰/۰۱
پتروشیمی شیراز	۹۱۴/۰	۰/۰	۰/۰
پتروشیمی فارابی	۷,۱۰۴/۰	۱۳۹/۰	۲/۰
پلی اکریل	۱,۴۳۶/۰	-۲/۰	-۰/۱۴

مأخذ: روزنامه همشهری، پنجشنبه ۲ شهریور ۱۳۸۵، سال چهاردهم، شماره ۴۰۶۷.

۴-۵. هزینه نرخ سود تسهیلات بانکی و غیربانکی و وثیقه‌های غیرمتعارف

هزینه استقراض از نظام بانکی معمولاً کم‌تر از نصف هزینه استقراض از بازار مالی غیرمتشکل است و هزینه استقراض از مؤسسات مالی غیربانکی به طور متفاوت بین این دو نرخ قرار دارد. با این توصیف هر چه واحدهای تولیدی بتوانند بخش بیش‌تری از نقدینگی مورد نیاز خود برای مصارف جاری را از محل دریافت تسهیلات از سیستم بانکی تأمین کنند، هزینه استقراض (هزینه تأمین مالی) آن‌ها کم‌تر خواهد شد.

بر اساس تجربیات سایر کشورهای در حال توسعه از جمله عواملی که زمینه شکنندگی نظام مالی را فراهم می‌کنند^۱ عبارتند از:

وجود نرخ ارز نامتعادل، غیرمنطقی بودن رابطه تسهیلات‌دهی و تسهیلات‌گیری با توجه به نرخ سود تسهیلات و عدم تناسب آن با بازده سرمایه‌گذاری و عدم استقرار نظام حاکمیت شرکتی مناسب همراه با نظام بانکی سازمان‌نیافته.

از طرف دیگر عمدتاً وثیقه‌های دریافتی بانک‌ها با میزان تسهیلات اعطایی چندان همتراز نبوده و این امر نوعی مانع برای امر سرمایه‌گذاری تولیدی محسوب می‌شود.

۱. مؤسسه توسعه صنعت سرمایه‌گذاری ایران، نشریه پیام سرمایه‌گذاری، ۱۳۸۴، ص ۲۶.

۵-۵. قوانین و مقررات بیمه تأمین اجتماعی و معضلات ناشی از آن برای بخش خصوصی^۱

عملکرد قوانین و مقررات فعلی بیمه تأمین اجتماعی در برخی از بخش‌ها به نحوی است که مانع رشد و پویایی این حرفه و حتی بقای شرکت‌های موجود می‌شود.

۵-۶. سهم واردات ماشین‌آلات از کل واردات

یکی دیگر از موارد نشان‌دهنده بهبود فرایند سرمایه‌گذاری، رشد سهم واردات ماشین‌آلات از کل واردات با توجه به نوسانات نرخ ارز و شاخص قیمت کالاهای وارداتی است. با توجه به آمار جدول (۱۰)، سهم واردات ماشین‌آلات از ۳۰ درصد در سال ۱۳۶۸ به ۴۷/۱ درصد در سال ۱۳۷۳ (پایان برنامه اول توسعه) افزایش یافته که خود بیانگر روند خوب سرمایه‌گذاری است.

از طرف دیگر این سهم در سال ۱۳۷۸ (پایان برنامه دوم توسعه) به ۳۷/۷ درصد - که بیانگر کاهش میزان سرمایه‌گذاری است - کاهش یافت. در همین راستا ملاحظه می‌شود که نرخ ارز نیز در بازار آزاد از ۲۶۰۲/۲ ریال در سال ۱۳۷۳ به ۸۶۵۷/۷ ریال در سال ۱۳۷۸ و شاخص قیمت کالاهای وارداتی از ۴۲/۱ درصد در سال ۱۳۷۳ به ۱۳۴/۲ درصد در سال ۱۳۷۸ افزایش یافته است که این امر می‌تواند از دلایل کاهش واردات و خصوصاً سهم واردات ماشین‌آلات باشد.

هرچند که طی مدت برنامه مذکور نرخ ارز بازار آزاد و شاخص قیمت کالاهای وارداتی از روند صعودی برخوردار بوده است؛ اما در پایان برنامه سوم توسعه (۱۳۸۳)، سهم واردات ماشین‌آلات از کل واردات مجدداً افزایش و به ۴۴/۷ درصد رسید. که این امر بیانگر بهبود سهم واردات ماشین‌آلات و سرمایه‌گذاری است. روند مذکور ممکن است به دلیل افزایش نرخ تورم در داخل کشور به میزانی بیش‌تر از نرخ تورم جهانی باشد.

۱. مستندات طرح رفع برخی از مشکلات و موانع تولید و سرمایه‌گذاری صنعتی، پیوست ۱۷، ۱۳۸۴.

جدول ۱۰. آمار مربوط به واردات ماشین‌آلات و سهم آن در کل واردات،
نرخ ارز و شاخص قیمت وارداتی

شاخص قیمت کالاهای وارداتی (۱۳۷۶=۱۰۰)	نرخ ارز در بازار آزاد (دلار به ریال)	سهم ماشین‌آلات از کل واردات (درصد)	کل واردات (میلیون دلار)	واردات ماشین‌آلات (میلیون دلار)	سال
۱۰/۰	۱۴۳۱/۱	۳۰/۰	۱۲۸۰۷/۰	۳۸۴۲/۰	۱۳۶۸
۱۳/۴	۱۵۲۵/۸	۳۳/۵	۱۸۷۲۲/۰	۶۲۶۴/۰	۱۳۶۹
۱۶/۲	۱۵۳۵/۲	۵۰/۳	۲۹۶۷۷/۰	۱۴۹۲۴/۰	۱۳۷۰
۲۲/۵	۱۶۲۴/۵	۵۵/۸	۲۹۵۴۸/۰	۱۶۴۹۸/۰	۱۳۷۱
۲۸/۶	۱۹۶۸/۸	۵۰/۵	۱۹۸۸۵/۰	۱۰۰۳۶/۰	۱۳۷۲
۴۲/۱	۲۶۰۲/۲	۴۷/۱	۱۱۷۳۲/۰	۵۵۲۵/۰	۱۳۷۳
۷۲/۴	۴۰۴۷۹/۳	۲۹/۸	۱۲۲۴۸/۰	۳۶۵۶/۰	۱۳۷۴
۹۳/۴	۴۴۴۵/۵	۲۷/۸	۱۵۱۱۶/۰	۴۲۰۵/۰	۱۳۷۵
۹۹/۹	۴۷۸۱/۵	۳۵/۵	۱۴۱۹۲/۰	۵۰۴۵/۰	۱۳۷۶
۱۰۶/۹	۶۴۶۸/۴	۴۴/۳	۱۴۳۲۳/۰	۶۳۴۸	۱۳۷۷
۱۳۴/۲	۸۶۵۷/۷	۳۷/۷	۱۲۶۸۳/۰	۴۷۸۵/۰	۱۳۷۸
۱۵۲/۱	۸۱۸۸/۰	۳۶/۰	۱۴۳۴۷/۰	۵۱۷۲/۰	۱۳۷۹
۱۵۳/۳	۸۰۰۸/۰	۴۲/۹	۱۷۶۲۶/۰	۷۵۶۵/۰	۱۳۸۰
۱۵۹/۷	۸۰۱۹/۰	۴۵/۹	۲۲۲۷۵	۱۰۲۲۱/۰	۱۳۸۱
۱۶۷/۳	۸۳۲۳/۰	۴۵/۱	۲۶۵۹۸/۰	۱۲۰۰۵/۰	۱۳۸۲
۱۹۱/۵	۸۷۴۷/۰	۴۴/۷	۳۵۳۸۹/۰	۱۵۸۲۵/۰	۱۳۸۳

مأخذ: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، ترازنامه و گزارش اقتصادی، سال‌های مختلف.

۶. نتیجه‌گیری

با توجه به مطالب این مقاله می‌توان دریافت که اولاً، نسبت تشکیل سرمایه ثابت ناخالص به تولید ناخالص داخلی کشور در سال‌های مورد بررسی دچار نوسان‌های زیادی بوده که این امر بیانگر وجود بی‌ثباتی در روند سرمایه‌گذاری کل کشور است. ثانیاً، نسبت سرمایه‌گذاری بخش خصوصی به بخش دولتی نیز دارای نوسان است. به‌طوری که این نسبت در سال ۱۳۶۳ برابر با ۲۶۳/۵ درصد، در سال ۱۳۷۳ برابر با ۹۳/۲ درصد و در سال ۱۳۸۳ برابر با ۵۵۱/۴ درصد است.

از طرفی می‌توان به موانع سرمایه‌گذاری و به خصوص سرمایه‌گذاری مولد نظیر ریسک اقتصادی و سیاسی، وجود آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های اجرائی دست و پاگیر، توسعه‌نیافتگی و عدم شفافیت بورس اوراق بهادار، سود بالای تسهیلات بانکی (رسمی) و غیررسمی، عدم جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در سطح بالا، وجود موانع اداری در امر سرمایه‌گذاری، نوسان منفی قیمت سهام برخی از شرکت‌های بزرگ حاضر در بورس اوراق بهادار، پایین بودن بهره‌وری سرمایه و سایر موارد - که در سرفصل‌های قبلی هر کدام به تفصیل شرح داده شده‌اند - اشاره کرد.

از این‌رو می‌توان نتیجه گرفت که هر چند سرمایه‌گذاری و تشکیل سرمایه در سال‌های بعد از جنگ نسبت به دوره قبل از آن افزایش یافته است؛ اما هنوز مشکلات زیادی فراروی سرمایه‌گذاری‌های مولد قرار دارد که برخی از آن‌ها در این مقاله ارائه شده است و باید در راستای رشد و توسعه هر چه بیش‌تر بخش تولید، موانع پیش‌روی سرمایه‌گذاری را با تدابیر خاص مرتفع ساخت.

۷. پیشنهادها

در راستای رفع موانع سرمایه‌گذاری و حمایت از تولید در اقتصاد کشور، به‌نظر می‌رسد که توجه به راهکارهای جامع و کلان‌نگر ضروری است. چرا که در کشور ما ابعاد و موانع پیش‌روی سرمایه‌گذاری بسیار بوده و رفع آن‌ها به برنامه‌ریزی همه‌جانبه نیازمند است. با وجود این ارائه پیشنهادهای ذیل در بهبود فرایند سرمایه‌گذاری اقتصاد کشور از اهمیت خاصی برخوردار است:

الف) حمایت از سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و ایجاد شرایط یکسان و غیر تبعیض‌آمیز بین بخش‌های دولتی و خصوصی.

ب) رفع موانع غیرضروری اداری (اخذ مجوزها) برای تسریع در امور سرمایه‌گذاری و اثربخشی آن‌ها.

ج) توجه به سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم قانون اساسی، ابلاغی از سوی مقام معظم رهبری در راستای حمایت از بخش خصوصی.

د) بازنگری در صدور مجوزها در راستای شفاف‌سازی و جلوگیری از تفسیرپذیری آن‌ها که موجب حذف رانت‌ها شده و بخش خصوصی را برای سرمایه‌گذاری جدید تشویق می‌کند.

ه) علاوه بر منطقی‌سازی نرخ سود تسهیلات اعطائی سیستم بانکی باید معضل

غیرمتعارف بدون وثایق نیز رفع شود.

(و) بهتر است به جای افزایش بی‌رویه حجم واردات، سرمایه‌گذاری در امور تولیدی و نوآوری در دستور کار دولت و مجلس قرار گیرد که این امر در راستای حمایت از تولید داخلی نقش مفیدی ایفا می‌کند.

(ز) تصویب قوانین باثبات و بلندمدت در راستای افزایش امنیت سرمایه‌گذاری و عدم ابلاغ بخشنامه‌های اجرائی موقت. برای مثال می‌توان یک برنامه ۱۰ ساله برای رشد سرمایه‌گذاری تهیه و برنامه‌های سالانه را نیز براساس آن تنظیم کرد. این امر موجب ثبات برنامه‌های سرمایه‌گذاری و عدم سرگردانی بخش خصوصی در این باره می‌شود.

(ح) شفافیت‌بخشی به بورس اوراق بهادار از طریق اجرای دقیق قانون بورس اوراق بهادار جمهوری اسلامی ایران و برخورد قانونی با متخلفینی که از اطلاعات نهانی و سایر رانت‌ها به نفع عده کمی از سهامداران بهره‌برداری کرده و ثبات بورس اوراق بهادار را با تهدید مواجه می‌کنند.

منابع و مأخذ

۱. بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، گزارش اقتصادی و ترازنامه، سیاست‌های ارزی و تجاری، ۱۳۸۲، ص ۱۰۵-۱۰۶ و ۲۳۹.
۲. بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، گزارش اقتصادی و ترازنامه، سیاست‌های ارزی و تجاری، ۱۳۸۳، ص ۱۳۲-۱۳۳.
۳. بورس اوراق بهادار، ویژه‌نامه آماری عملکرد شرکت‌های پذیرفته در بورس، تابستان ۱۳۸۵.
۴. حسین‌زاده بحرینی، محمدحسین، «عوامل مؤثر بر امنیت سرمایه‌گذاری در ایران»، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، دو فصلنامه علمی- تخصصی جستارهای اقتصادی، سال اول، شماره ۲، ۱۳۸۳، ص ۱۰۹، ۱۲۰ و ۱۲۲.
۵. روزنامه همشهری، پنجشنبه مورخ ۱۳۸۵/۰۶/۰۲، سال چهاردهم، شماره ۴۰۶۷.
۶. زارعشاهی، احمدعلی، «بی‌ثباتی سیاسی و امنیت اقتصادی و تأثیر آن بر عوامل تولید در ایران»، پژوهشکده مطالعات راهبردی، نشریه مطالعات راهبردی، سال سوم، شماره اول و دوم، تهران، بهار ۱۳۷۹، ص ۶-۷.
۷. عزیزنژاد، صمد، «وضعیت بازار سرمایه و راهکارهای مدیریت آن»، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، گزارش کارشناسی، شماره ۷۶۲۳، ۱۳۸۴، ص ۱۰-۱۲ و ۱۵-۱۸.
۸. ماهنامه اقتصاد ایران، «بررسی وضعیت شرکت‌های بورس اوراق بهادار و سرمایه‌گذاری خارجی در ایران»، شماره ۲۱، اسفند ۱۳۸۰، ص ۱۲-۱۵.
۹. مجله بانک و اقتصاد، «سرمایه‌گذاری در بورس اوراق بهادار»، شماره یک، ۱۳۸۳، ص ۴۲-۴۴.
۱۰. مرکز آمار ایران، سالنامه آماری، «آمار سرمایه‌گذاری و تشکیل سرمایه ثابت ناخالص داخلی»، سال‌های مختلف.
۱۱. مؤسسه توسعه صنعت سرمایه‌گذاری ایران، مجله پیام سرمایه‌گذاری، شماره ۲۵، تهران، زمستان ۱۳۸۴، ص ۴، ۴۲ و ۵۷.
۱۲. مؤسسه توسعه صنعت سرمایه‌گذاری ایران، مجله پیام سرمایه‌گذاری، شماره ۲۶، تهران، بهار ۱۳۸۵، ص ۳، ۸ و ۲۶.

۱۳. مؤسسه مطالعاتی تدبیر اقتصاد، «فساد مالی و اقتصادی و راهکارهای مقابله با آن»، جلد دوم، تهران، ۱۳۸۳، ص ۱۴۰-۱۴۱.
۱۴. مؤسسه مطالعاتی تدبیر اقتصاد، «فساد مالی و اقتصادی و راهکارهای مقابله با آن»، جلد سوم، تهران، ۱۳۸۳، ص ۱۶۲.
۱۵. مؤسسه مطالعاتی تدبیر اقتصاد، «مجله ریسک ایران در مؤسسه اکونومیست»، تهران، ۱۳۸۴، ص ۷-۸.
۱۶. وزارت امور اقتصادی و دارایی، فصلنامه پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی، «عوامل مؤثر بر سرمایه‌گذاری در ایران»، شماره ۲۹، ۱۳۸۰، ص ۸۱.
۱۷. وزارت صنایع و معادن، سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران، «آمار سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران»، ۱۳۸۵.
۱۸. یوسفی، محمدقلی، «موانع اداری توسعه اقتصادی ایران»، فصلنامه اقتصاد و جامعه، شماره ۶، ۱۳۸۴ ص ۹۶-۹۸ و ۱۳۱.
19. Burgess Robin and Tony Renables, "Towards a Microeconomics of Growth", London School of Economics, London, 2003
20. Lalls, "FDI as Development: Policy and Research issues in the Emerging Content", Working paper No 43, Queen Elisabet Home University of oxford, 2002.
21. World Bank, The Economic indexes of countries, 2005.
22. United National Cometee for Trade and Development (UCTAD), 2005.